

УДК 069.015:027.7:378.4(477.74)+069.12+93:37

ББК 63. 4(4Укр); 79.1 + 63.3 (4Укр)

М 74

Рекомендовано до друку кафедрою мовної підготовки іноземних громадян (протокол №4 від 11.11.2014) та Науково-дослідним центром історичного краєзнавства (протокол №1 від 27.10.2014) Сумського державного університету

М 74 **Мова**, історія, культура у лінгвокомунікативному просторі : збірка наукових праць Випуск I / [упор. В. Б. Звагельський]. - Суми : Сумський державний університет, 2014. - Вип. I. - 192 с.

Редакційна колегія:

Власенко В.М. - к. і. н., доц.; Волкова О.М. - к. філол. н., доц.; Гедз О.В.; Дегтярьов С.І. - к. і. н., доц.; Завгородній В.А.; Звагельський В.Б. - к. філол. н., с. н. с., доц. (голова); Казанджиєва М.С. - к. п. н., доц.; Леміш Н.О. - к. і. н., доц.; Набок М.М. - к. філол. н.; Нестеренко В.А. - к. і. н., доц.; Садівничий В.О. - к. н. із соц. комунік., доц.; Шевцова А.В. - к. філол. наук., доц.

Упорядник

Звагельський В.Б.

Перший випуск збірки наукових праць “**Мова, історія, культура у лінгвокомунікативному просторі**” містить статті, розвідки та повідомлення, присвячені різноманітним актуальним питанням гуманітарних дисциплін.

Серед авторів переважно науковці Сумського державного університету, краєзнавці та студентська молодь.

Для науковців, викладачів та вчителів, краєзнавців.

УДК 069.015:027.7:378.4(477.74)+069.12+93:37

ББК 63. 4(4Укр); 79.1 + 63.3 (4Укр)

БЕСПАЛОВА Г. В.

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ

Монологічне мовлення - це, як відомо, мова однієї особи, що виражає у більш-менш розгорнутій формі свої думки, наміри, оцінку подій і т. д. Одним із завдань, яке висуває програма з вивчення іноземної мови, є навчання монологічного мовлення. Метою навчання є формування умінь монологічного мовлення, під якими розуміються вміння комунікативно-вмотивовано, логічно послідовно і складно, досить повно і правильно в мовному відношенні викладати свої думки в усній формі. В даний час при викладанні іноземної мови навчання монологічного мовлення не завжди приділяється достатньо уваги. Така позиція видається помилковою, оскільки саме цей аспект навчання дисциплінує мислення, вчить логічно мислити і відповідно будувати своє висловлення таким чином, щоб довести свої думки до слухача. Монолог є такою формою мови, яку вибудовує одна людина, самостійно визначаючи структуру, композицію і мовні засоби. Монологічне мовлення, як і діалогічне, повинно бути ситуативно-обумовленим і, як стверджують психологи, вмотивованим, тобто у студента повинно бути бажання, намір повідомити щось іноземною мовою. Ситуація є для монологу відправним моментом, потім він ніби відривається від неї, утворюючи своє середовище - контекст. Тому про монолог прийнято говорити, що він є контекстним, на відміну від діалогу і полілогу, які знаходяться в тісній залежності від ситуації.

Усна монологічна мова має специфічну структуру, яка характеризується:

- більш точним відображенням норми мови;
- цілеспрямованістю повідомлення;
- закінченістю;
- безперервністю і розгорнутістю;
- відсутністю полемічності і дискусійності;
- меншою афективністю.

Внаслідок цього до монологічного мовлення ставлять особливі вимоги: воно повинно бути зрозумілим "само із себе", тобто без допомоги немовних засобів, які часто відіграють велику роль в ситуативному діалогічному мовленні.

Монологічне мовлення має наступні комунікативні функції:

- інформативна - повідомлення нової інформації у вигляді знань про предмети і явища навколишньої дійсності, опис подій, дій, станів;
- впливова - переконання кого-небудь у правильності тих чи інших думок, поглядів, переконань, дій; спонукання до дії або запобігання дії;
- емоційно-оцінна;
- розважальна - розвага слухачів;
- ритуально-культува - висловлювання під час будь-якого ритуального обряду (виступ на ювілеї).

Для кожної з перерахованих вище функцій характерні свої мовні засоби вираження й особливі психологічні стимули. У психологічній літературі зазначається, що в порівнянні з діалогічною промовою монологічне мовлення є

більш складним. Воно вимагає від мовця вміння зв'язно і послідовно викладати свої думки, виражати їх в чіткій і виразній формі. При оволодінні монологічним мовленням на іноземній мові ці труднощі значно ускладнюються в зв'язку з тим, що учні не володіють вільно мовними засобами, які необхідні мовцю для висловлення думки. З лінгвістичної точки зору монологічне мовлення характеризується повноскладними пропозиціями, на відміну від еліптичності речень діалогічного мовлення і, як правило, розгорнутим викладом думок.

За комунікативною метою розрізняють наступні монологічні висловлювання:

монолог - опис (констатує тип монологічного висловлювання, в якому стверджується наявність чи відсутність будь-яких ознак в об'єкті); монолог - міркування (викладення умовиводів, побудованих на основі вихідної тези/судження); монолог - розповідь (опис розвитку подій, пригод, дій чи станів), в основі класифікації яких лежать категорії часу, причини та наслідку.

З мовної точки зору монологічне мовлення характеризується структурною завершеністю речень, відносно повнотою висловлювання, розгорнутістю та різноструктурністю фраз. Крім того, монологічному мовленню властиві досить складний синтаксис, а також зв'язність, що передбачає володіння мовними засобами міжфразового зв'язку. Такими засобами виступають лексичні та займенникові повтори, сполучники та сполучникові прислівники, прислівники або сполучення іменника з прикметником у ролі обставини місця та часу, артиклі тощо. Наприклад, обставини часу та послідовності:

later, then, after that, позже, затем, после этого, spaeter, dann, weiter;

обставини причини та наслідку:

why, that's why, so, at first, firstly, in the second place, secondly, so that, though, поскільки, вот почему, так что во-первых, во-вторых, так что, хотя, weil, deshalb, folglich, zuerst, anfangs, erstens, zweitens.

Як сполучні засоби в монологі вживаються також усномовленнєві формули, які допомагають почати, продовжити чи закінчити висловлювання:

to begin with, well, I'd like to tell you this, let's leave it at that, that reminds me, by the way, speaking of, also, начнем с, итак, я бы хотел сказать о, давайте закончим на, это напоминает мне, между прочим, говоря о, также, ich moegte, ich glaube, es waere;

а також показують ставлення до висловлювання того, хто говорить:

to my mind, there is no doubt, it's quite clear, I'm not sure, people say, therefore, that's why, because of that, in short, я вважаю, без сумнів, очевидно, я не впевнен, говорять, таким образом, поэтому, из-за этого, если кратко, ich glaube, ohne Zweifel, es ist klar, ich bin (nicht) sicher, man sagt, meiner Meinung nach.

Під початковим етапом розуміється період вивчення іноземної мови, що дозволяє закласти основи комунікативної компетенції, необхідні і достатні для їх подальшого розвитку та вдосконалення в курсі вивчення цього предмета. Щоб закласти основи комунікативної компетенції, потрібен досить тривалий термін, на думку деяких вчених-педагогів, не менше двох років, тому що ученикам потрібно з перших кроків ознайомитися з досліджуваною мовою як засобом спілкування. Це означає, що вони повинні вчитися розуміти іншу мову на слух (аудіювання), висловлювати свої думки засобами мови, що вивчається

(говоріння), читати (розуміти іномовний текст, прочитаний про себе), писати (навчитися користуватися графікою і орфографією іноземної мови при виконанні письмових завдань, спрямованих на оволодіння читанням і усним мовленням, або вміти письмово викладати свої думки). Дійсно, щоб закласти основи по кожному з перерахованих видів мовної діяльності, необхідно накопичення мовних засобів, що забезпечують функціонування кожного з них на елементарному комунікативному рівні, що дозволяє перейти на якісно новий щабель їх розвитку в подальшому.

Початковий етап важливий ще й тому, що від того, як іде навчання на цьому етапі, залежить успіх в оволодінні предметом на наступних етапах. Не можна не погодитися з англійським методистом Г. Пальмером, який надавав дуже великого значення початку у вивченні іноземної мови. Так, він писав: "Take care of the first two stages and the rest will take care of itself" (Подбайте про перші два етапи, а вже інші етапи самі про себе попідключуться). Хоча в цьому висловлюванні, крім елементарного щабля згадується і проміжний, це не знімає важливості першого, тобто початкового етапу.

Крім того, саме на початковому етапі реалізується методична система, покладена в основу навчання іноземної мови, що з перших кроків дозволяє викладачу увійти в цю систему і здійснювати навчально-виховний процес відповідно до її основних положень.

Ще в 1947 році І. В. Рахманов писав: "... більшість методів (мається на увазі напрямків, систем навчання) істотно відрізняються один від одного тільки на елементарному етапі навчання, а для вищого етапу або зовсім не розроблені, або відрізняються один від одного навіть у методистів, які належать до протилежних таборів ...". Саме тому необхідно дуже ретельно розробляти методи викладання іноземної мови з урахуванням психофізіологічних та вікових особливостей учнів.

Згідно з вищевикладеним при вивченні іноземних мов на початковому етапі на перше місце виноситься читання, розуміння тексту і переклад. Учні повинні:

- володіти правильною вимовою и вміти розрізняти на слух звуки, слова, словосполучення и речення;
- оволодіти найбільш уживаною лексикою у межах визначеної тематики і сфери спілкування;
- отримати уявлення про основні граматичні категорії мови, яка вивчається;
- розпізнавати відомий лексичний і граматичний матеріал під час читання та аудіювання та вміти використовувати його у процесі усного спілкування;
- розуміти на слух мовлення викладача, один одного, основний зміст текстів з використанням наочності;
- брати участь у діалогічному спілкуванні (вміти вести етикетний діалог і діалог-розпитування під час повсякденного спілкування);
- уміти коротко висловлюватись у межах тематики і сфери спілкування, що визначені для початкового етапу;
- оволодіти технікою читання вголос, читання про себе навчальних та нескладних текстів, використання прийомів ознайомлювального та навчального читання;
- правильно писати слова, словосполучення, речення і тексти;

- засвоїти елементарні відомості про країну, мова якої вивчається.

Переходимо до розгляду формування монологічного мовлення як мети навчання. На початковому етапі монологічна форма спілкування передбачає вміння описати предмет, особу, явище; зробити повідомлення з теми; розповісти про прослухане, прочитане і т. д.

Одиницями навчання монологічного вислову можуть бути пропозиція, надфразова єдність і зв'язний текст. Наприклад: "Это стол", або "Это стол. Он в классной комнате"; або текст типу "Наш университет".

Слід, однак, зауважити, що навчання монологічного мовлення здійснюється без штучного розмежування за типами висловлювання і класами при використанні названих одиниць. Іншими словами, пропозиція, надфразова єдність і текст мають місце і на початковій стадії навчання іноземної мови. Самі ці висловлювання можуть носити характер повідомлення, опису, розповіді.

В умовах вивчення іноземної мови можна говорити про різні рівні сформованості монологічного мовлення, в залежності від творчості і самостійності, які проявляє учень.

I рівень-репродуктивний. На цьому рівні не передбачається мовної творчості студентів, і, отже, він характеризується відсутністю самостійності як у виборі мовного оформлення (як сказати), так і у визначенні змісту (про що говорити), воно зазвичай задається ззовні.

II рівень-репродуктивно-продуктивний. На цьому рівні вже передбачаються деякі елементи творчості та самостійності висловлювання. Вони можуть проявлятися у варіюванні засвоєного мовного матеріалу, використанні його в нових ситуаціях, в послідовності і композиційній структурі викладу. Однак більша частина висловлювання буде мати репродуктивний характер. Варіювання буде залежати від ступеня володіння студентами розглянутими нами вище операціями підстановки, розширення і особливо трансформації та комбінування. Наведемо приклад висловлювання на основі зразка викладача, який можна розглядати як репродуктивно-продуктивний вислів:

П: Расскажите о своем друге.

С: Это Сергей. Он мой друг. Он учится в Сумском государственном университете на филологическом факультете. Он хороший студент. Сергей изучает иностранный язык и помогает мне изучать русский язык.

Аналіз наведеного вище висловлювання говорить про те, що в ньому видно елементи творчості, які проявляються в тому, що студент комбінує вивчені раніше мовні зразки, додає або змінює лексичні одиниці, а це передбачає "інвентаризацію" мовного матеріалу, що зберігається в пам'яті, і вибір того, що потрібно для виконання завдання. І, природно, студенту потрібно затратити певні зусилля та енергію, що характерно для творчості.

III рівень - рівень продуктивного монологічного мовлення. Він характеризується тим, що учень на основі свого мовного та мовленнєвого досвіду може висловити своє ставлення до фактів і подій, дати оцінку, побудувати висловлювання відповідно до свого задуму. Однак і в цій промові поряд з думками-продуктами міркування говорить користується і думками, які є думками-спогадами. Прикладом висловлювання цього рівня може бути:

Я живу в городе Сумы уже семь месяцев. Это маленький, но очень красивый город. В нем много красивых улиц и площадей. А еще в Сумах несколько парков и музеев. Центр города - это Покровская площадь. Тут есть красивый сквер и альтанка. Также в городе Сумы есть несколько университетов. Я учусь в Сумском государственном университете.

Аналіз наведеного висловлювання показує, що в ньому дійсно є нові комбінації засвоєного раніше мовного матеріалу, самостійність в логіці викладу, в підборі мовного матеріалу, в зв'язності висловлювання завдяки використанню таких слів, як уже, но, и, а еще, это, также та ін.

БУРНОС Е. Ю., ХАМЕД В.

ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ТЕКСТ КАК ФУНКЦИОНАЛЬНОЕ ЕДИНСТВО И ОСОБЕННОСТИ ЕГО ВОСПРИЯТИЯ ИНОСТРАННЫМИ СТУДЕНТАМИ

В современной лингвистике существует большое количество определений текста, что свидетельствует как о множественности различных подходов к изучению понятия "текст", так и о сложности текста как объекта анализа и интерпретации. Превращение текста из материала в объект исследования, ознаменовавшее собой качественный подход в лингвистике, тем не менее находится еще в стадии становления и развития. Исследователи текста стремятся определить место текста в системе языка или речи и вычленилть собственно текстовые категории, присущие только этой единице.

Современные концепции текста достаточно разнообразны, но существует ряд типологических признаков, которые выделяются большинством лингвистов. До сих пор остается не вполне ясным вопрос, относится ли текст к системе языка или же он является производным речи, при этом большинство ученых склоняется к тому, чтобы считать его принадлежностью речи.

Главным признаком текста является его информативность. Информация предполагает не только ее производство, но и восприятие. Поэтому важным аспектом теории текста является проблема его восприятия. Текст рассматривается с точки зрения теории уровней языка. В этом плане исследователями сделаны интересные открытия о природе и соотношении текста и предложения, текста и высказывания. С точки зрения теории информации выделяются такие важные признаки текста, как связность и цельность, с одной стороны, и дискретность, с другой.

Важнейшей разновидностью текста является художественный текст. Современные концепции текста выделяют основные различия текста художественного и нехудожественного.

Они сводятся к тому, что в основе художественного текста лежит образное восприятие мира. Организации художественного текста свойственна особая сложность и полифункциональность, в нем активно используются те аспекты, которые в других видах речевой коммуникации остаются ненагруженными, иррелевантными, в результате чего структура художественного текста приобретает многослойность со специфическими